

1. Obiekt

DOLNY STOPIEŃ PIĘTRZĄCY

2. Czas powstania

3. Miejscowość

1248/1
JAZ ELEKTROWNI

WROCŁAW-I "POŁUDNIOWA" (1.1.2.1)

1334/1959

WROCŁAW

11. Widok jazu elektrowni "Południowej" od wody górnej, neg. 400/289/6; widok od wody dolnej, neg. 400/339/2. Orientacja 1 : 100 000.

4. Adres

Zakład Energetyczny Wrocław S. A.
Elektrownia Wodna Wrocław I
(Elektrownia Wodna Wrocław "Południe")
ul. Nowy Świat 46, Wrocław

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo wrocławskie

gmina Wrocław

pow. miejski

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Breslau do 1945 r.

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Wrocław

8. Właściciel i jego adres

Zakład Energetyczny Wrocław S. A.
pl. Powstańców Śląskich 20
53 - 413 Wrocław
tel. 68-91-11

9. Użytkownik i jego adres

Zakład Energetyczny Wrocław S. A.
pl. Powstańców Śląskich 20
53 - 413 Wrocław
tel. 68-91-11

10. Rejestr zabytków

Nr

data

12. Autorzy, historia obiektu, określenia stylu

Elektrownie wodne "Północna" i "Południowa" zostały zbudowane we Wrocławiu nad rzeką Odry i wraz z urządzeniami piętrzącymi wodę - jazami oraz służą Mieszczańską tworzą dolny stopień śródmiejskiego węzła wodnego. Data powstania pierwszych budowli wodnych tworzących dolny stopień piętrzący jest dokładnie znana. Był to rok 1334. W roku tym gmina zawarła umowę z bogatym mieszczaninem krakowskim - Wierzyńkiem na budowę młynów, w przekroju Odry dzielącej się przed Wyspą Mieszczańską na dwie odnogi: Odrę Południową i Odrę Północną. Było to możliwe dzięki zmianie warunków na rzece przez wcześniejszą o 100 lat zabudowę tworzącą górny stopień piętrzący. Budowę elektrowni wodnych w dolnym stopniu piętrzącym śródmiejskiego węzła wodnego planowano już na początku lat 90-tych XIX w. W 1906 r., przeprowadzono nawet prace badawcze przepływów na rzece, spadów i produkcji energii. Realizacja napotykała na trudności związane z koniecznością uzyskania zezwolenia przez władze miejskie od władz pruskich. Dopiero po pożarze młyna "Środkowego" w 1916 r. miasto stało się właścicielem całego dolnego stopnia piętrzącego wraz ze wszystkimi znajdującymi się tam wówczas częściowo spalonymi urządzeniami, młynami i warsztatami. Elektrownię zlokalizowano w miejscu dawnych młynów miejskich "Przedniego" i "Środkowego". Autorstwo projektów architektonicznych przypisywane jest Maxowi Bergowi, konstrukcję elektrowni projektowali Trauer i Scholz, energetykę Sticher i Kirchner. Rzeźbę w granicie przy elektrowni Południowej wykonał Robert Bednorz, metaloplastykę Jarosław Vonka. Współpracownikami Berga byli prawdopodobnie Ludwig Moshamer i Richard Konwiarz. Budowę elektrowni rozpoczęto w 1922 r. od prac rozbiórkowych i ziemnych. Budowę elektrowni Południowej ukończono oddając do eksploatacji ostatni czwarty turbozespół 28 kwietnia 1924 r. Uroczystość przekazania elektrowni "Południowej" władzom miasta odbyło się 2 maja 1924 r.

c. d. opisu w załączniku nr 1

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja. Jaz elektrowni Wrocław I - "Południowa" położony jest między budynkiem elektrowni, a prawym brzegiem Odry Południowej. Jaz usytuowany jest w km 252,4 Odry. Położony prawie równolegle do mostu Pomorskiego Południowego i niemal prostopadłe do ul. Nowy Świat.

Opis. Jaz składa się z trzech części: licząc od lewego brzegu - z upustu ulgi o szerokości 9,70 m i rzędnej progu 112,77 m n.p.m., z jazu stałego o betonowym progu przelewowym o szerokości 22,40 m i rzędnej progu 115,65 m n.p.m. oraz upustu ulgi o szerokości 11,00 m i rzędnej progu 112,77 m n.p.m. - identycznej jak w upuście lewym. Upusty ulgi zamykane są drewnianymi zasuwami wzmocnionymi kształtownikami stalowymi. Upusty ulgi są zamykane typowymi zamknięciami jazowymi - zasuwami o tzw. płaskiej ścianie piętrzącej, które mają możliwość ruchu prostoliniowego tylko w kierunku pionowym. Przepływ wody odbywać się może górą - gdy stan wody przekroczy rzędną zasuw, lub dołem po podniesieniu zasuw do góry. Upust lewy wyposażony jest w 3 zasuw, a upust prawy w 4 zasuw. Dodatkowo nad rynną upustu lewego wykonano pomost roboczy z kształtowników stalowych o chodniku z desek drewnianych. Nad upustem prawym nie ma pomostu. Konstrukcja mechanizmu unoszącego zasuw upustu napędzana jest silnikiem elektrycznym z możliwością napędu ręcznego w sytuacjach awaryjnych. Korpus betonowy jazu został posadowiony na starych palach drewnianych, które pozostały po poprzednich konstrukcjach hydrotechnicznych. Konstrukcja korpusu jazu została zbudowana w ścianie szczelnej sięgającej poziomu 102,00 m.

Instalacje. Upusty wyposażone są w instalację elektryczną napędu silników do unoszenia zasuw. Jaz stały nie posiada żadnych instalacji.

<p>14. Kubatura</p> <p>Budowla hydrotechniczna przestrzenna - nie określa się.</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>Powierzchnia zabudowy jazu ok. 250 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>Piętrzenie i utrzymanie zadanego poziomu wód Odry na dolnym stopniu śródmiejskiego węzła wodnego.</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>Piętrzenie i utrzymanie zadanego poziomu wód Odry na dolnym stopniu śródmiejskiego węzła wodnego.</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie</p> <p>Jaz do drugiej wojny światowej podlegał nadzorowi i konserwacjom. Po drugiej wojnie światowej jaz był w stanie ogólnie złym na skutek wieloletnich zaniedbań. Jaz został gruntownie przebudowany w 1959 r. w związku z planami podniesienia piętrzenia na elektrowniach. Upust lewy wówczas został wyposażony w napęd elektryczny, natomiast upust prawy otrzymał napęd elektryczny pod koniec lat 60-tych XX w. Obecnie jaz znajduje się pod stałym nadzorem Zakładów Energetycznych i podlega stałemu nadzorowi, konserwacji i naprawom.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Stan zachowania części murowanej jazu ogólnie dobry. Stan części jazu znajdującego się pod wodą jest niemożliwy do określenia. Jaz w części zasuwowej wraz z mechanizmami unoszącymi zasuwę jest utrzymywany w stanie sprawnym i podlega stałemu nadzorowi i konserwacjom. Część stała jazu i konstrukcje murów filaru i nabrzeży w stanie ogólnie dobrym.</p>	
		<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jaz elektrowni wodnej "Południowej" ze względu na swą konstrukcję i zasadę działania reprezentuje walory techniczne. Jaz posiada również cenne walory krajobrazowe. - Postuluje się zachowanie podczas remontów i przebudów niezmienionego kształtu i zasady działania jazu. W przypadku konieczności wymiany mechanizmów jazowych postuluje się odtworzenie ich w tym samym kształcie nie zmieniając zasady działania. - Należy umieścić przy jazie trwałą tablicę informacyjną dotyczącą jego historii i znaczenia w śródmiejskim węźle wodnym we Wrocławiu. - Remonty jazu konsultować z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. - Jaz objąć ochroną prawną - wpis do rejestru zabytków. 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Dokumentacja techniczna w Archiwum ODGW oraz Archiwum Zakładów Energetycznych Wrocław S. A., Elektrownia Wodna Wrocław I

24. Uwagi różne

Patrz karta ewidencyjna: Dolny stopień piętrzący - Zespół (1.1.2) - opracowana przez Jerzego A. Balińskiego w 1995 r.

25. Opracował Program komputerowy karty - Word for Windows - BSiDZT S. Januszewski

tekst mgr inż. Jerzy A. Baliński, 25 luty 1995 r.

plany, rysunki Archiwum oraz mgr inż. Jerzy A. Baliński, 20 luty 1995 r.

zdjęcia fotogr. mgr inż. Jerzy A. Baliński, 15 luty 1995 r.

miejsce przechowywania negatywów BSiDZT S. Januszewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

22. Bibliografia

- Die Wasserkraftwerke der Städtischen Elektrizitätswerke zu Breslau. I. Das Kraftwerk in der Südeider. Herausgegeben vom Magistrat der Hauptstadt Breslau. Breslau 1924.

- Odra we Wrocławiu, pod red. O. Czernera, Wrocław 1984.

- E. Małchowicz, Wrocław na wyspach, Wrocław 1992.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

Archiwum Zakładów Energetycznych Wrocław S. A., Elektrownia Wodna Wrocław I

27. Załączniki

Nr 1 - dokończenie opisu oraz sytuacja,

Nr 2 - 3 dokumentacja fotograficzna,

Nr 4 - dokumentacja rysunkowa.

1. Miejscowość W R O C Ł A W	2. Obiekt DOLNY STOPIEŃ PIĘTRZĄCY - JAZY ELEKTROWNI WROCŁAW "POŁUDNIE" (1.1.2.1)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) dokończenie opisu oraz sytuacja - Verte !
--	---	---

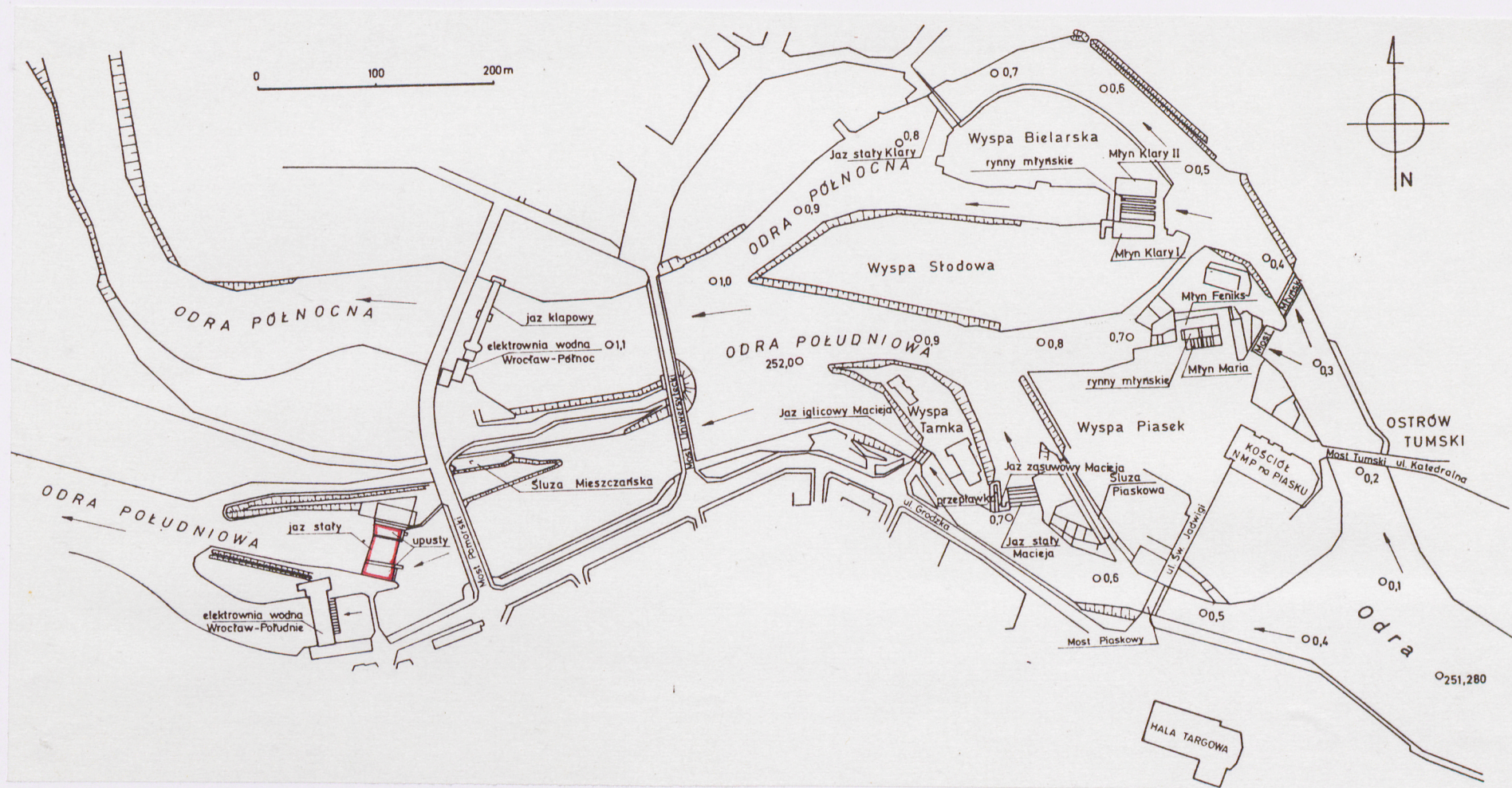
dokończenie opisu rubryki 12.

Elektrownia nie zajęła całego przekroju Odry Południowej i dlatego też między elektrownią, a prawym brzegiem Odry Południowej pozostawiono istniejący tam jaz stały - "małą tamę", natomiast dawne rynny robocze młynów przebudowano instalując tam zamknięcia zasuwowe umożliwiające przepuszczenie wielkich wód. Po II wojnie światowej stwierdzono, że jaz przy elektrowni "Południowej" uległ dość znacznym uszkodzeniom na skutek braku konserwacji. Mocno zniszczone było poszycie drewniane jazu stałego, zbutwiałe zasuwki upustów. Jednak remont połączony z gruntowną przebudową jazu nastąpił dopiero w 1959 r. kiedy to zdecydowano się ostatecznie na zwiększenie piętrzenia wody na elektrowniach o 96 cm. Przebudowano wówczas jaz przy elektrowni "Południowej". Wykonano nową betonową konstrukcję rynien jazu, również próg jazu stałego został podniesiony o 96 cm i wykonany jako betonowy. Nieco później w lewej rynnie roboczej zainstalowano napęd elektryczny do unoszenia i opuszczania zasuw na rynnach ulgowych jazu. Od tego czasu jaz pozostaje w niezmienionej formie i niezmienionej zasadzie działania.

Wkładkę założył: mgr inż. Jerzy A. Baliński, 25.07.1995 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski

Sytuacja jazów Elektrowni Wrocław - I, "Południowa" w śródmiejskim węźle wodnym Wrocławia.

1. Miejscowość

WROCŁAW

2. Obiekt **DOLNY STOPIEŃ**

**PIĘTRZĄCY - JAZY ELEKTROWNI
WROCŁAW "POŁUDNIE" (1.1.2.1)**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna - Verte !

1. Widok od półn. zachodu progu stałego jazu - przy niskim stanie wody, neg. 400/288/3,

2. Widok jazu od półn. zachodu, neg. 400/300/6,

3. Widok jazu od wody górnej, neg. 400/289/5.

Verte !

Wkładkę założył: mgr inż. Jerzy A. Baliński, 25 luty 1995 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

4. Widok jazów od zachodu (od wody dolnej), neg. 400/300/2.

5. Upust ulgi północny, widok od zachodu, neg. 400/288/4.

6. Widok jazu od płd. zachodu, neg. 400/296/2.

7. Górny próg jazu stałego, w głębi upust ulgi, neg. 400/300/4.

1. Miejscowość

WROCLAW2. Obiekt **DOLNY STOPIEŃ****PIĘTRZĄCY - JAZY ELEKTROWNI
WROCLAW "POŁUDNIE" (1.1.2.1)**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna - Verte - I

1. Upust ulgi południowy, widok od zachodu, neg. 400/296/3.

2. Fragment konstrukcji południowego upustu ulgi, neg. 400/296/4.

Verte I

Wkładkę założył: mgr inż. Jerzy A. Baliński, 25 luty 1995 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

3. Upust ulgi południowy, widok od wschodu, neg. 400/336/5.

4. Fragment jazu stałego oraz upust ulgi - północny, widok od wschodu, neg. 400/337/1.

5. Widok jazów od wody dolnej, neg. 400/339/4.

6. Widok od pld. zach. na próg jazu stałego, w głębi upust północny, neg. 400338/1.

1. Miejscowość

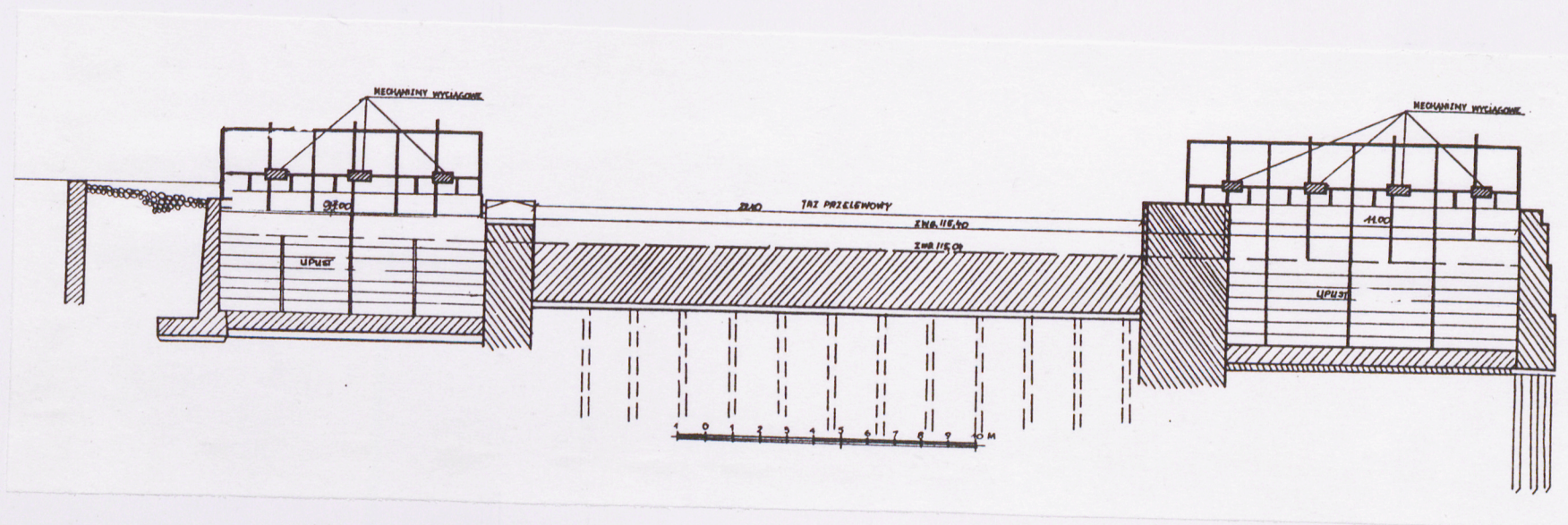
WROCLAW

2. Obiekt DOLNY STOPIEŃ

PIĘTRZĄCY - JAZY ELEKTROWNI
WROCLAW "POŁUDNIE" (1.1.2.1)

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja rysunkowa - Verte !

Przekrój przez konstrukcję jazu.

Verte !

Wkładkę założył: mgr inż. Jerzy A. Baliński, 25 luty 1995 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSIDZT S. Januszewski

Sytuacja terenu zabudowy elektrowni "Południowej" w 1922 r. - widoczne młyny i ich rynny robocze, "mała tama" - jaz stały. Na sytuacji naniesiono zarys budynku elektrowni.

